

FÜLÖP GÁBOR¹:

Vállalati tapasztalatok és elvárások a fiatal diplomások foglalkoztatásánál

Az elmúlt 15 évben a munkaerő-piaci folyamatokra a gazdasági szerkezetváltás hatásai rendkívüli befolyást gyakoroltak a rendszerváltás után.

A gazdasági transzformáció a 90-es évek végére alapvetően lezárult, hiszen kialakult a domináns privát szféra, ami a foglalkoztatottak döntő részét sikeresen átvette az állami vállalatoktól.

A legjelentősebb változás a külföldi tőke következtében állt elő, megjelentek az ún. multinacionális cégek, ezzel beáramlott a nyugati munkakultúra és ez rendkívüli hatást gyakorolt nemcsak a foglalkoztatás szerkezetére, hanem a képzési struktúrákra, és a felnőttképzésre is.

A külföldi tőke megjelenését a magyar társadalom változó véleménnyel fogadta be, de akkor is látható volt – utólag egyértelműen megállapítható – hogy érdemi modernizációt a magyar gazdaságban a külföldi tőke megjelenése nélkül nem lehetett volna elérni.

A változás egyik jele, hogy megszorodtak a felsőfokú végzettséget igénylő állások, ezzel együtt nőtt a felsőfokú végzettségűek aránya. A termelés és a hatékonyság növekedésével a bérek is folyamatosan növekedtek, amely a kvalifikált munkaerő bérhozámanak növekedését jelentette.

A rendszerváltás utáni években először a GDP és vele együtt a foglalkoztatási szint hirtelen lecsökkent, és az 1990-es évek közepéig érdemi változás nem történt. A fent említett külföldi tőke is részben a vele együtt párhuzamosan megjelenő magyar tőke által létrehozott vállalkozások a foglalkoztatás emelkedéséhez vezettek. A folyamatot jól tükrözi az 1. ábra.

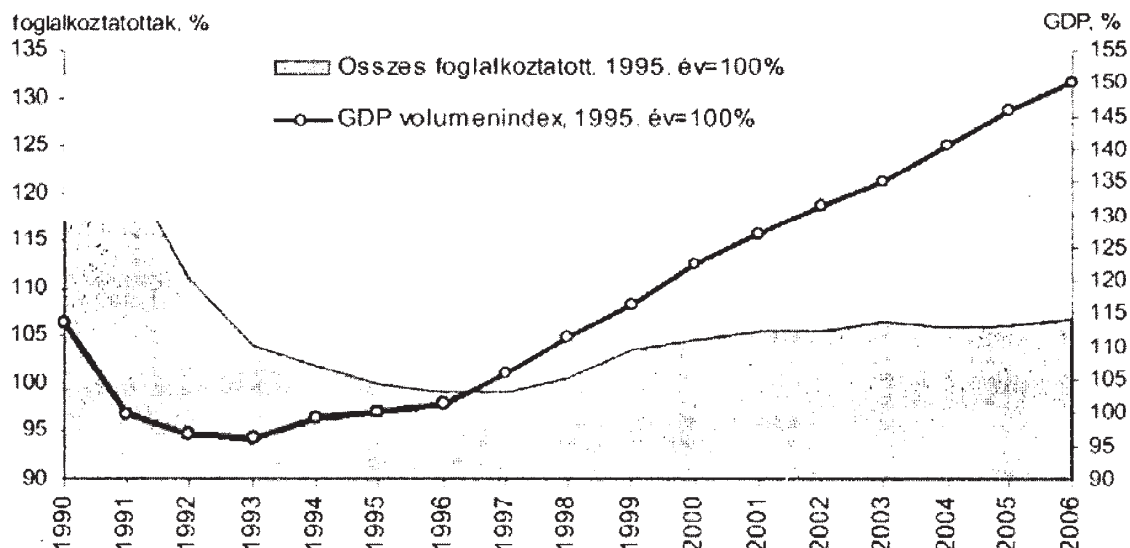
A munkaerő-piaci struktúraváltásban számos jelenség volt tapasztalható az elmúlt másfél évtizedben, melynek hatásai jelenleg is érzékelhetőek a társadalomban. Ezek közül kiemeljük az alábbiakat:

A főiskolát, egyetemet végzettek foglalkoztatási pozíciója javult, megközelítette a fejlett országok foglalkoztatási arányát, jelentős mértékben növekedett különösen az 1990-es évek második felében a felsőfokú végzettséget szerzettek aránya. Radikális mértékben nőtt az IT tudás iránti igény, valamint a nemzetközi

¹ *Fülöp Gábor*, Heves Megyei Kereskedelmi és Iparkamara főtitkára.

cégek megjelenésével a valós nyelvtudással rendelkező közép- és felsőfokú szakemberek iránti igény is.

1. ábra: GDP Volumenváltozása és a foglalkoztatottak számának változása

Forrás: Selmeczy [2007]

A tapasztalatok arra utalnak, hogy az ezredfordulón a diplomások iránti igény némileg visszaesett, ugyanakkor a „tömeges” felsőfokú képzés továbbra is folytatódott, ezért ezen felsőfokú rétegben egyfajta „hígulás” is tapasztalható volt. A túlképzettek aránya ilyen értelemben folyamatosan növekedett. A 90-es évek végén számos szakmában, amiben korábban szakmunkás végzettség is megfelelt követelményként egyre jellemzőbbé vált a diplomások foglalkoztatása.

A kereslet, kínálat egyensúlya egyes területeken, különösen a diplomások területén átmenetileg megbomlott, és az egyre képzettebb diplomások által képviselt munkaerő kiszorította az alacsony képzettségű munkaerőt a munkaerőpiacról. Ezen folyamat hatására az alacsony végzettségű dolgozók egyre inkább kiszorultak a munkaerőpiacról, jelentős részük idő előtti nyugdíjba vonulását kérte, érzékelhetően emelkedett az alacsony képzettségűek tekintetében a munkanélküliség.

Az elmúlt tíz évben érzékelhető volt a foglalkoztatási szerkezet átrendeződése abból a szempontból, hogy a képzettségi igény folyamatosan emelkedett, vagyis a munkáltatók számos foglalkoztatási területen a korábbinál egyre magasabb szintű végzettséget vártak el.

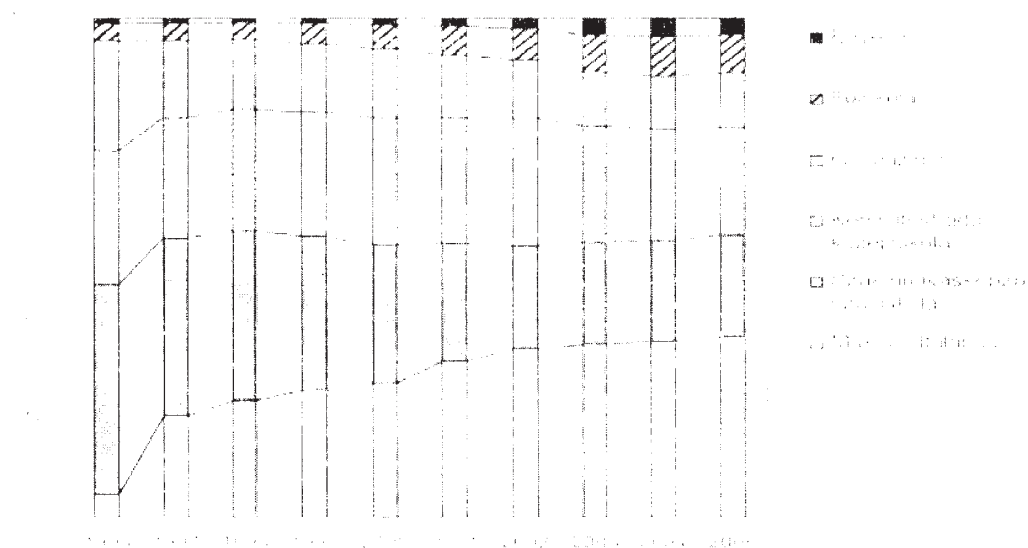
Ezt a folyamatot részben a felnőttképzés szorgalmazásával kívánta a piac és a kormányzat megfordítani, melyre számtalan szakmai és pénzügyi programot

alkalmaztak. A képzettségi elvárások folyamatosan növekedtek, és az új szerkezetű munkaerőpiachoz a felnőttképzés jelentett megoldást. E tekintetben azonban látványos elmozdulás nem történt. Ugyanis az államilag támogatott felnőttképzés jelentős része áttolódott az ügyviteli irodai típusú képzések irányába, amely ugyan a tudás szintet emelte, de továbbra is hiányoztak a műszaki, természettudományi területeken komoly végzettséggel rendelkező szakemberek. A felnőttképzés sem igazodott kellően a munkaerő-piaci igényekhez, és az ezredfordulón már rendkívül nagy gondot jelentett az, hogy egyes hiányszakmákban nem találtak sem közép, sem felsőfokú végzettségű szakembert. Ezek a területek elsősorban a gépészeti, elektromos és feldolgozó ipari területeken jelentettek problémát.

Az iskola szerkezet változása lassúbb volt, mint a munkaerőpiac változása. A cégek szimbolikusan kijelentették: „A mérnök legyen okos, a szakmunkás legyen ügyes”. Ezt a jelképes elvárást azonban sem a képzési struktúra, sem a felnőttképzési programok nem tudták gyorsan követni.

A termelés és a versenyképes technológiák növekedésével a képzett munkaerő bérszínvonal is fokozatosan emelkedett, így ki lehetett mondani, hogy a tanulás továbbra is jó befektetésnek számított. A munkaerő-piaci átrendeződés, illetve a munkaerő-piaci kereslet kínálat problémáját jól tükrözi a pályakezdők munkanélküliségét jelképező 2. ábra.

2. ábra: A regisztrált munkanélküli pályakezdők megoszlása iskolai végzettség szerint, éves átlag, 1996-2005 (%)

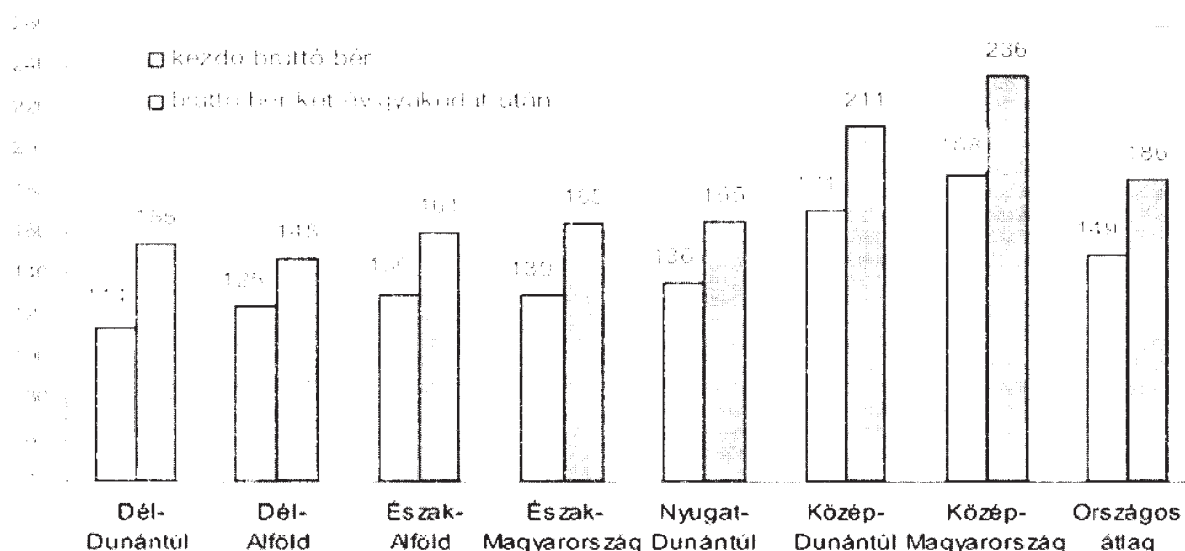
Forrás: Selmeczy [2007]

Magyarországnak az EU csatlakozással párhuzamosan szembe kellett néznie azzal, hogy a munkaerő szabad áramlása előtt álló korábbi akadályok lényegében megszűntek. A kvalifikált, magasan képzett nyelveket beszélő munkavállalók egyre nagyobb arányban hagyták és hagyják el az országot átmeneti vagy tartós jelleggel. Ez a folyamat jelenleg is zajlik, kereslet és kínálat közötti egyensúlytalanság növekedéséhez vezet. Az elvándorlási mérleg különösen a fejletlen régiókban – így Észak-Magyarországon is – negatív eredményt generál. Ezt a vákuum helyzetet a keleti országokból várt beáramlási folyamattal jelenleg még nem sikerült pótolni.

A fiatal diplomás álláskeresők helyzete alapvetően nem romlott, hiszen a képzett munkaerőre továbbra is fokozott igény van. Azonban egy telítődési folyamat vége felé közeledünk. A magyar gazdaság a következő néhány évben minden bizonnyal nem fog olyan ütemben növekedni, mint az elmúlt években, így a verseny a pályakezdekők munkaerő-piacán tovább élesedik.

A képzett szakemberek iránti igények tekintetében megállapítható, hogy a pusztán felsőfokú végzettséget igazoló „papír” jellegű diplomával szemben előtérbe került a magas színvonalú, alkalmazható szaktudás, a valóban használható nyelvtudás, és a gyakorlati szempontból is egyre nagyobb jelentőséggel bíró konkrét információs technológiák ismerete.

3. ábra: Diplomás pályakezdekőknek fizetett bruttó bérek a felvételnél és két év gyakorlat után, régiók szerint (átlag, ezer forint)

Forrás: Selmeczy [2007]

Az elvándorlási, munkaerő-piaci mozgás folyamatait szimbolikusan jól szemlélteti a 3. ábra. Az ábrából érzékeltetni lehet, hogy Magyarország közép és nyugati régióiban jobbak a foglalkoztatási kondíciók, melyek bérben is megjelennének. Az ábra másik üzenete, hogy a fiatal szakemberek, különösen a diplomások esetén a kezdő fizetés után jelentős béremelkedést lehet tapasztalni. Vélelmezzük, hogy ennek oka az, hogy a relatív alacsony induló bér a versenyhelyzet miatt alakul ki. Majd látható az ábrából, hogy azon szakemberek, diplomások, akik nem csak elméleti friss tudással rendelkeznek, hanem ezen tudást alkalmazni is tudják, érdemi béremelésre számíthatnak.

Egyre inkább érzékelhető, kitapintható folyamat, hogy a céghez lojális szakemberek részére a munkaadók karrier tervet ajánlanak, melyben megfogalmazódnak a jövő építés fontosabb lépcsői, továbbképzési lehetőségek, beosztások, és bérek is.

A kereskedelmi és iparkamarák rendszeresen végeznek kérdőíves felméréseket a munkaerő-piac folyamatairól. A felmérések jelentős része középfokú végzettséghez kapcsolódik, de kiterjednek a diplomások iránti igények területére is.

Ismert, hogy a középfokú iskolai rendszer különösen a szakmunkás képzés területén a kamarák kötik meg azt a tanulószerveződésnek nevezett megállapodást, mely egy munkavállaló és egy szakmát tanulni vágyó fiatal között köttetik meg. Ez a tanulószerveződés lényegében egy szakképzésre vonatkozó „megrendelés”, mely következtében a tanulószerveződéssel rendelkező fiatal és vállalkozás közös képzési igényét az iskolának kötelező befogadni és a képzést lebonyolítani. Ezen tanulószerveződés következtében a vállalkozás létrehoz egy ún. gyakorlati képzőhelyet (régiben értelemben tanműhelyt), ahol a gyakorlati képzés zajlik, és az iskola továbbra is döntően az elméleti képzés színtere lesz. Ez az intézményi rendszer egyre népszerűbb a vállalkozók körében, hiszen egy jó lehetőséget teremt arra, hogy az iskola szerkezetet a valós munkaerő-piaci igényekhez igazítsák az iskolafenntartó – döntően önkormányzati – szervezetek.

Ezt a bevált megoldást célszerű tovább vinni a diplomások képzésének területére is. Jogszabályi kezdeményezés történt arra, hogy az ún. hallgatói szerveződés intézményét vezessük be a középszintű képzés analógiájára.

A kamara által végzett különböző felmérések azt igazolják vissza, hogy középszinten, elsősorban a gépészeti és építőipari területeken van komoly szakember hiány.

A legjellemzőbb és domináns hiányszakmák a következők:

- esztergályos,
- hegesztő,
- CNC forgácsoló,

- kőműves,
- lakatos.

Látható a listából, hogy a gazdaság domináns és export szempontjából is meghatározó gépipar területén munkaerő-piaci problémák vannak. Ezen egyensúlyi problémákra számtalan megoldást kezdeményeztek a kamarák. A teljesség igénye nélkül felsorolunk néhány beavatkozási területet.

- Pályaválasztási akciókkal befolyást kell gyakorolni a szülőkre, diákokra és részben pedagógusokra annak érdekében, hogy piacképes szakmát válasszanak a fiatalok. Ennek keretében több szakma film készült presztízsjavító céllal, gyárlátogatásokat szerveztünk a valós szakmák bemutatása érdekében, vállalkozások iskolákban vesznek részt pályaválasztási napokon, itt mutatják be az elhelyezkedés lehetőségeit, stb.
- Együttműködési megállapodások születnek az ún. beiskolázási keretszámok érdekében. Ennek lényege, hogy a munkaadói „keresleti” oldal meghatározza több évre előre azokat a szakmákat, és tervezett foglalkoztatási számokat, melyek lehetővé teszik az iskolafenntartók és konkrétan az iskolák részére az iskolaszervezet munkaerő-piachoz történő igazítását.
- Továbbra is népszerűsítik a tanulószervezés és részben hallgatói szerződés intézményi rendszerét, hiszen megállapítható, hogy ahol a tanuló ilyen szerződéssel vesz részt a képzésben, ott a továbbfoglalkoztatás, azaz a munkához jutás aránya jóval magasabb, mint az ezen intézményből kimaradók esetén.

Vállalati elvárások

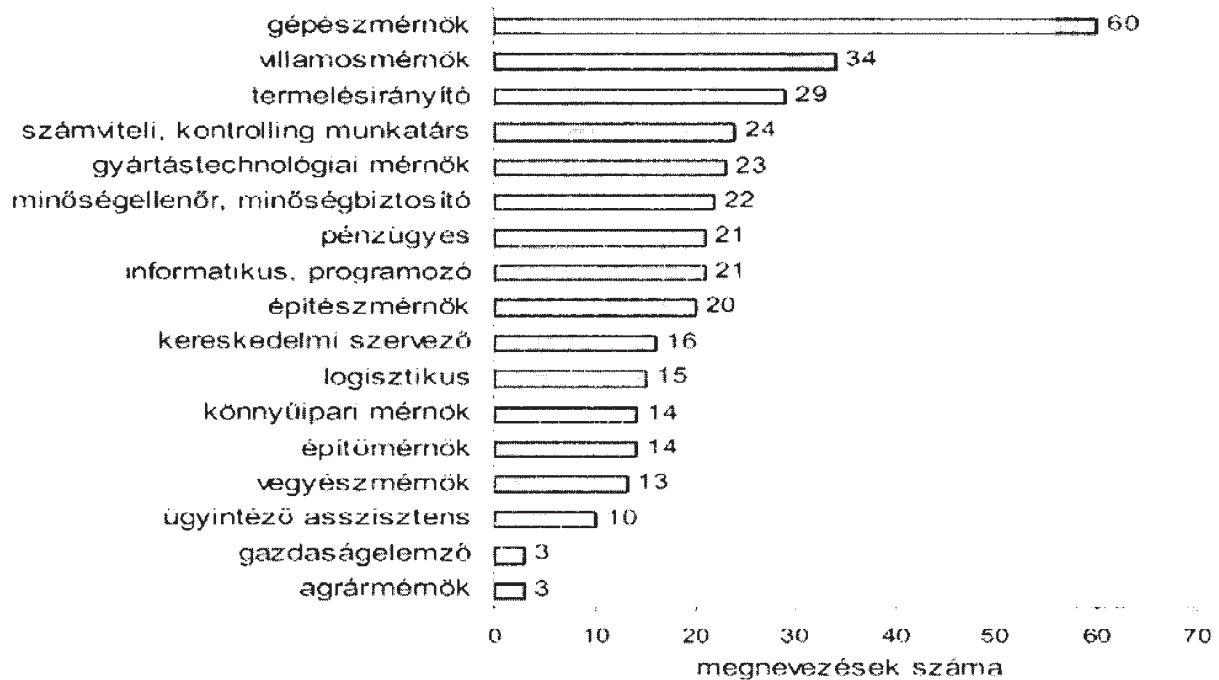
A különböző felmérések azt igazolják vissza, hogy a képzett szakemberek, különösen a diplomások elsősorban a természettudományi, műszaki területeken tudnak hatékonyan elhelyezkedni.

Az MKIK GVI felmérése megerősíti, hogy a legproblémásabb foglalkoztatási területek közül messze kiemelkedik a gépészmérnöki foglalkozások csoportja.

Emellett a villamos mérnöki és termelésirányító területeken találnak legkevésbé megfelelő szakembereket a magyar vállalkozások. A nehezen betölthető állások tekintetében a kamarai kutatás eredményét jól mutatja a 4. ábra.

A felmérések arra is utalnak, hogy az ún. pénzügyi, számviteli állások tekintetében gyakran fordul elő, hogy gondot okoz a megfelelő pályakezdő felvétele annak ellenére, hogy e téren jelentős képzés tapasztalható a főiskolák területén. Ez különösen visszaigazolja azt, hogy nem elég a papír tartalmú diploma, hanem valós gyakorlat orientált tudásra van szükség.

4. ábra: Milyen állás betöltésénél okozott gondot a megfelelő pályakezdő megtalálása az elmúlt egy-két évben? (megnevezések gyakorisága)

Forrás: Selmeczy [2007]

A gyakorlati tapasztalat egyébként egyre fontosabb szempontként jelenik meg, különösen a termelésirányítói, technológiai, mérnöki állások területén. A háttérben nyilván az áll, hogy a felsőfokú képzés elsősorban elméleti képzést jelent, és a dömping jellegű képzések mellett kevés idő és energia fordítódott a gyakorlat elsajátítására.

Kétségtelen, hogy a vállalatok is aktívabb együttműködésre lesznek kényszerítve, ennek érdekében készségesebben kell a diplomások fogadására a tanulási időszak alatt is felkészülni.

Összesítve megállapítható, hogy a diplomás pályakezdők felvételénél az aktuális vállalati problémák a következő területekre terjednek ki.

- Egyes területeken egész egyszerűen kevés a jelentkező, mint fent jeleztük, ez elsősorban a képzési struktúra problémájából fakad, ez különösen jellemző a mérnöki területekre
- Nem megfelelő tudás értékkel jelentkeznek a pályakezdők, ez megítélésünk szerint abból fakad, hogy a felsőfokú képzettség tartalma nem kellően fedi le a vállalati fejlesztésekhez szükséges tudásigényt.
- Szakmai tapasztalat hiánya. Ezt ösztöndíj rendszerrel, a vállalatok nyitottságával lehet és kell pótolni, ugyanakkor a képző intézeteknek érvényt kell szerezni a kötelező gyakorlati idő letöltésének tekintetében.

- Alacsony az idegennyelvtudás hiánya, bár formálisan különböző szintű nyelvvizsga bizonyítványokkal a hallgatók rendelkeznek, de a valós idegennyelvtudás képessége sokakban hiányzik. Különösen fontos ez az exportorientált magyar gazdaságban és a globalizálódó világban. Megállapítható, hogy az üzleti világban, elsősorban az angol nyelvtudást várják el. Tapasztaljuk, hogy a nemzetközi kapcsolattartásban 80-90 %-ban ezen nyelv ismerete már természetes elvárás.
- Mobilitási problémák nehezítik a munkaerőpiac jelenlegi helyzetét. A fiatal szakemberek sem könnyen váltanak települést, kevésbé elfogadott még Magyarországon, hogy a cég érdekében telephelyet kell váltani. Ugyanakkor a lakásviszonyok sem segítik a mobilitást, hiányzik Magyarországon az a bérlakás rendszer, mely a szakemberek hatékony mozgását a települések között elősegítenék.

A vállalat és felsőoktatási intézmény kapcsolata

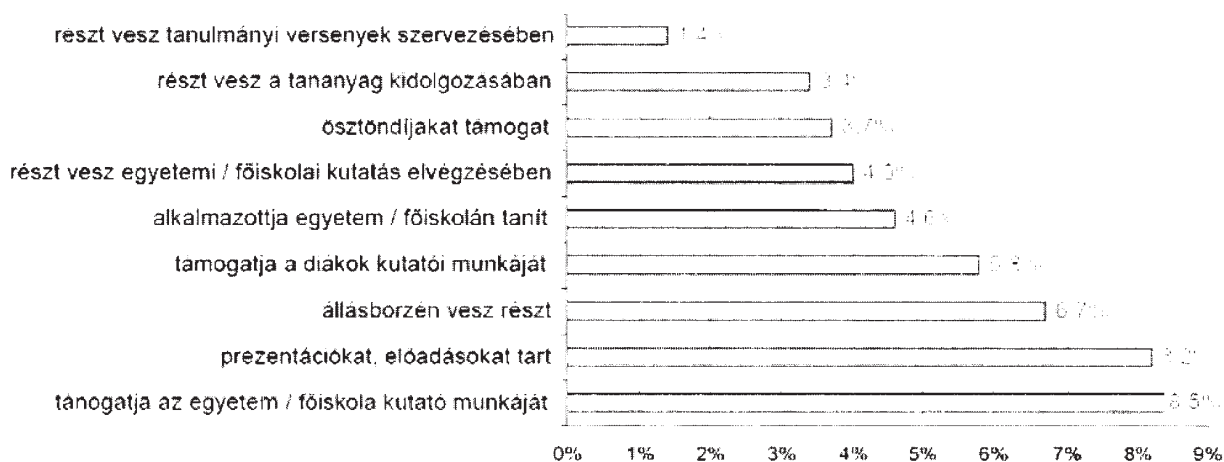
A kamarák kiemelt célja és feladata, hogy a képzőintézetek és a vállalatok közötti együttműködést szervezze, szorgalmazza. Az együttműködésnek két kiemelt területe van.

Az egyik, hogy a felsőfokú intézetek kutatóhelyei ismerjék meg a vállalati fejlesztéseket annak érdekében, hogy az elméleti kutatáson túl az egyetemek, főiskolák aktívabb szerepet töltsenek be a piacképességet javító alkalmazott kutatások, kísérleti fejlesztések területén. A másik feladat, hogy a hallgatók ismerjék meg a vállalati környezetet, elvárásokat, fejlesztési terveket, és aktívabban kapcsolódjanak be a vállalatok napi életébe. Túl a gyakorlat megszerzésének lehetőségén ezen együttműködés keretében gyakorlatias diplomatervek elkészítésére is mód van, illetve nyilvánvaló cél, hogy a vállalat számára megfelelő diplomás szakembert ezen együttműködés keretében szerezheti be a leghatékonyabban.

Az oktatói és vállalati szféra konkrét együttműködésének egyre több területe jelenik meg, így többek között erősödnek a közös kutatási területek, növekszik a vállalati tanácsadók szerepe, pl. a tananyagok kidolgozásában, sőt vállalati szakemberek óraadóként is megjelennek a felsőoktatási szférában.

Az 5. ábra jelzi az egyetemekkel, főiskolákkal történő együttműködési területeket az egyik legutolsó kamarai felmérés eredményeként.

5. ábra: Az egyetemekkel, főiskolákkal együttműködő cégek aránya az együttműködés jellege szerint (%)

Forrás: Selmeczy [2007]

A munkáltatók leginkább az alábbi területeket, ismereteket tartják különösen fontosnak a pályakezdők készségeinek tekintetében:

- precíz munkavégzés,
- önálló munkavégzés,
- csapatmunka,
- nagy teherbírás,
- számítógépes ismeretek,
- szakmai, elméleti alapok.

Az összegzés alapján megállapítható, hogy a legnagyobb kihívás a vállalatok és az egyetemek, főiskolák együttműködésében a munkára való felkészítés folyamata.

Észak-Magyarországon a három kereskedelmi és iparkamara más szakmai szövetséggel együtt kiemelt feladatának tekinti az oktatás szerkezetének figyelemmel kísérését. A fent említett tendenciákból kiindulva rendszeres találkozókat szervez a kamara a két szféra között, kiemelkedik az együttműködésből a regionális tudásközpontokkal való együttműködés, mely jól példázza a két szféra hatékony együttműködési lehetőségeit.

A tudásközpontokban vállalatok is részt vesznek kutatási célterületek megjelölésével, teszt üzemi tevékenységgel, és ami a legfontosabb, a kutatási eredmények alkalmazásával.

A fiatal diplomások elhelyezkedésére a kamara rendelkezésre bocsátja az üzleti információs rendszerét, foglalkoztatás szempontjából fontos adatbáziso-

kat, katalógusokat és készségesen közreműködik abban, hogy a hallgatók gyakorlati képzőhelyet találjanak, majd ezt követően lehetőség szerint el is tudnak helyezkedni, hatékonyan dolgozni.

FELHASZNÁLT IRODALOM

SELMECZY Iván [2007]: Diplomás pályakezdők és egyetemi, főiskolai karok vállalati szemszögéből – 2007. MKIK Gazdaság- és Vállalkozáselemző Intézet.

KOCZISZKY György [2004]: Észak-magyarországi régió kistérségeinek innovációs térképe. Miskolci Egyetem.